

<https://doi.org/10.18485/analiff.2024.36.1.2>

811.113.6'271

821.113.6.09-31 Кемири Ј. Х.

Načini markiranja varijeteta švedskog jezika *rinkebysvenska* u pisanom jeziku na osnovu romana *Ett öga rött* Junasa Hasena Kemirija

Dorijan F. Hajdu*

Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet, Katedra za germanistiku

 <https://orcid.org/0009-0007-0152-1413>

Ključne reči:

švedski jezik,
imigrantski varijetet,
skandinavistička
lingvistika,
red reči,
markiranost

Apstrakt

U radu se obrađuju markeri varijeteta švedskog jezika poznatog kao *švedski iz Rinkebija* (predgrađe Stokholma), u pisanom govoru, na osnovu romana *Ett öga rött* švedskog pisca Junasa Hasena Kemirija (Jonas Hassen Khemiri) iz 2003 godine. Budući da je prozodija jedna od najvažnijih karakteristika ovog varijeteta, neophodno je odrediti koji drugi markeri su prisutni u pisanom jeziku kako bi se indeksirao ovaj varijetet. Na osnovu odabranih primera iz romana predstavljaju se i analiziraju najvažnije kategorije ovih markera po jezičkim nivoima, kontrastiranjem sa standardnim švedskim jezikom. Pored toga, u cilju doprinosa aktuelnoj raspravi u švedskom društvu i sticanja šire sociolingvističke i kulturološke slike, pravi se i osvrt na tvrdnje da je ovaj varijetet u osnovi uporediv sa stadijumima učenja švedskog jezika kao L2 koje karakterišu nedovoljno razvijene kompetencije i na kategorisanje ovog varijeteta kao „lošeg švedskog”, čak iako je reč o govornicima kojima on – sa svojim inherentnim osobinama – zapravo funkcioniše kao L1. Kako se ovo pre svega praktikuje u cilju posrednog negativnog vrednovanja samih govornika i posledičnog stvaranja odgovarajućih kognitivnih kulturnih modela, pokušaćemo da damo svoje viđenje ovog, za švedsko društvo, veoma važnog pitanja. (primљeno: 27. aprila 2023; prihvaћeno: 30. oktobra 2023)

<https://anali.fil.bg.ac.rs>

1. Uvod

U ovom radu ćemo analizirati varijetet švedskog jezika poznat kao *rinkebyvenska* (švedski iz Rinkebija), nazvan po stokholmskom predgrađu naseljenom pre svega imigrantskom populacijom. O fenomenu švedskog iz Rinkebija intenzivno se pisalo još od sredine osamdesetih godina prošlog veka, zahvaljujući većem broju radova lingvistkinje Ule-Brit Kotsinas (Kotsinas, 1988; 1994; 2000). Računa se da je upravo ona i tvorac termina *rinkebyvenska* koji se i danas koristi kako za švedski jezik ovog predgrađa, tako i za sve ostale varijetete (imigrantskog) švedskog jezika sa istim, sličnim i barem nekim od karakteristika (markera). Ipak, definisanje ovog varijeteta prošlo je put od kreola i pidžina, do sociolekta i dijalekta. Danas uglavnom postoji konsenzus da se radi o varijetetu (ili većem broju varijeteta) koji se govori (govore) među imigrantskom populacijom u Švedskoj. I po pitanju samog naziva ovog varijeteta tokom godina se javio veliki broj predloga, uslovljenih u početku nedovoljnim brojem istraživanja, a kasnije i rastućim pritiskom iz perspektive političke korektnosti i željom da se negativna konotacija, koju je predgrađe Rinkebi u međuvremenu steklo u švedskom društvu, izbacii iz naziva za posmatrani varijetet. Tada se, pre svega pod uticajem radova Bena Ramptona vezanim za slične varijetete engleskog jezika (Rampton, 2011; 2015), javila tendencija da se ovaj varijetet imenuje neutralnim nazivima *förortsvenska* ili *ortsvenska* (švedski iz predgrađa), *ungdomsspråk* ili *ungdomsslang* (mladalački jezik, odn. sleng). Ipak, kako Milani i Junson napominju, naziv *rinkebyvenska* ostao je i dalje – kako kod samih govornika ovog varijeteta, tako i u celokupnom društvu, ali i medijima – onaj koji se i dan-danas u najvećoj meri koristi za imenovanje govora koji sadrži karakteristike koje se povezuju sa švedskim jezikom kojim govore imigranti (Milani/Jonsson, 2012: 44). Od tih karakteristika jedna od najvažnijih je prozodija, koja je karakteristična do te mere da je dovoljno samo da se ovaj varijetet čuje i pripadnici švedskog društva će ga smestiti u kategoriju imigrantskog varijeteta (kako je pokazalo i istraživanje Bijvoet/Fraurud, 2012). Vremenom se u literaturi postavljalo i pitanje da li je reč o jedinstvenom varijetetu ili o velikom broju različitih varijeteta, sa sličnim karakteristikama, koji se, laički ali tendenciozno od strane onih koji žele da ga predstave u negativnom svetlu (mediji i desno orijentisane političke organizacije), pojednostavljeno podvodi pod istu paradigmu, i – povezano s tim – često poistovećuje sa nedovoljno dobrim poznavanjem jezika, tj. početnim stupnjevima usvajanja švedskog jezika kao L2. Ovakva praksa tako za prevashodni cilj ima diskriminaciju njegovih govornika¹. U ovom radu ćemo, stoga, pokušati da doprinesemo i raspravi u vezi sa ovom veoma važnom sociolingvističkom i širom kulturološkom temom u švedskom društvu: da li je reč o greškama usled nedovoljno razvijenih jezičkih kompetencija, ili se zapravo radi o pravilima koja se dosledno

1 Tematika diskriminacije detaljno je opisana u velikom broju radova, uključujući i analizu uobičajenog prikazivanja govornika ovog varijeteta u medijima (v. Stroud, 2004; Milani, 2008; Milani/Jonsson, 2010; Jonsson et al., 2020). Za dodatnu analizu šire društveno-kulturološke situacije u vezi sa imigrantskom populacijom u Švedskoj, kao što su pitanja statusa, percepcije i vrednovanja, kao i integracije ove populacije u švedsko društvo, v. Hajdu, 2023.

koriste u istim kontekstima, odnosno da li se govornici služe ovim varijetetom, sa svim njegovim karakteristikama, kao L1 (kako se, na primer, tvrdi i u istraživanju Bijvoet/Fraurud, 2015).

U ovom radu se predmetni varijetet posmatra kao jedan široki imigrantski varijetet švedskog jezika, sastavljen – kao i bilo koji drugi varijetet – od većeg broja subvarijeteta (zavisno od starosne dobi, pola, regionalne pripadnosti i sl.), koji se svi, ovde iz potpuno neutralne perspektive, a preko karakteristika koje poseduju, mogu podvesti pod pomenuti širi naziv imigrantskog varijeteta švedskog jezika. Ovakva definicija umnogome olakšava kako ovde prisutnu lingvističku, tako i širu kulturološku i sociolingvističku analizu, jer se na nivou društva upravo tim nazivom označavaju sve govorne prakse koje sadrže, između ostalog, karakteristike koje će ovde biti analizirane, i među subvarijetetima se ne prave razlike. Ukoliko bi, pak, bilo potrebno detaljnije analizirati same subvarijetete, svakako bi bilo važno istaći razlike među njima (npr. na osnovu starosne dobi govornika ili regionalne pripadnosti), bile one suptilne ili veće.

Roman *Ett öga rött* Junasa Hasena Kemirija predstavlja prvo beletrističko delo u celosti napisano na ovom varijetetu, čime je postalo prekretnica u samoj istoriji ovog – do tada – govora, koji je nakon objavljivanja ovog romana našao mesto i u pisanom jeziku. Veoma je zanimljivo pogledati koji markeri u pisanom jeziku specifikuju upravo ovaj varijetet. Tema ovog rada tako predstavlja spoj nekoliko usko povezanih i neodvojivih aspekata: (1) pronalaženje, definisanje i analiza markera imigrantskog varijeteta (prvi put u pisanom jeziku) u odnosu na standardni jezik, (2) doslednost u upotrebi prisutnih karakteristika, kao i (3) analiza iz šire perspektive u vezi sa osobinama samih karakteristika i njihovim uzrokom (da li predstavljaju inherentnu osobinu varijeteta ili su posledica nedovoljnog poznavanja jezika).

Glavne karakteristike koje se ističu u pisanom govoru svešćemo na četiri osnovne grupe markera, odnosno lingvističkih osobina. Na koji način se to odslikava u praktičnoj upotrebi i kakva je razlika u odnosu na stadijume učenja L2 koje karakterišu još uvek nedovoljno razvijene kompetencije? Pojedinačna i nedosledna upotreba bilo koje od navedenih karakteristika ne bi za rezultat imala markiranje koda, već bi se tumačila kao gramatička greška, npr. karakteristična za govornike L2 koji jezikom još uvek nisu dovoljno ovladali. S druge strane, konzistentna upotreba svih pomenutih karakteristika pod istim uslovima ne bi ukazivala na grešku, već na pravilo, odnosno markirala bi kod (varijetet), a ne niže nivoe jezičke kompetencije. Iz te perspektive, markere, odnosno inherentne osobine ovog varijeteta možemo podeliti u sledeće uže kategorije: sintaksičke osobine (karakterističan red reči i funkcije u rečenici), leksičke osobine (karakteristični izrazi praktično isključivo poreklom iz drugih jezika) i gramatičke osobine (rod (član) imenica). Ovome ćemo pridodati i sociolingvističke osobine (sopstvena disfemizacija, (sub)kulturološke osobine koje uslovljavaju leksiku – +KON izrazi (v. Hajdu, 2018), kojima ćemo dopuniti analizu kod pojedinih primera, pre svega onih leksičkih.

2. Sintaksičke divergencije: odstupanje od standardnog redosleda konstituenata – nezavisna rečenica i kršenje pravila V2

Po pitanju svih markera koje ćemo u ovom radu obraditi mogla bi se napraviti jedna generalizacija. Sve ih karakteriše ista tendencija – divergencija u odnosu na standardni jezik, koja bi se mogla posmatrati i kao pojednostavljenje pravila švedske gramatike.

Kao prvi marker, obradićemo položaj glagola u nezavisnoj rečenici (koja nije zapovedna). Naime, u standardnom švedskom jeziku, pravilo V2 predstavlja jedno od najosnovnijih i podrazumeva da se finitni glagol u rečeničnoj šemi nalazi u drugom polju, iza prvog koje se naziva *fundamentom* (F)². U romanu, međutim, nalazimo jasno odstupanje od ovog pravila – glagol se ne nalazi na drugom, već na trećem mestu u redosledu rečeničnih konstituenata. Kako bi se ovaj marker imigrantskog varijeteta ostvario, međutim, jedan preduslov javlja se kao nužan. U inicijalnoj poziciji, tj. na mestu fundamenta, *ne može* se nalaziti subjekat. Drugim rečima, potrebno je da se na mestu fundamenta u rečenici nalazi ili neka priloška odredba ili eventualno objekat. Gledano šematski, divergencija u odnosu na standardni jezik, ali i ostale dijalekte i varijetete švedskog jezika, jeste sledeća:

Za F≠s

STANDARDNI JEZIK: F – vf – s

IMIGRANTSKI VARIJETET: F – s – vf

Ukoliko, pak, u imigrantskom varijetetu rečenica počinje subjektom, redosled konstituenata F-vf, tj. s-vf ostaje nepromenjen, odnosno poklapa sa svim drugim varijetetima švedskog jezika, pa je samim tim *nemarkiran*.

Preglednosti radi, primere ćemo podeliti u podgrupe prema konstituentu koji zauzima mesto fundamenta. Ovaj marker imigrantskog varijeteta javiće se neminovno i u drugim kategorijama markera koje će u ovom radu biti analizirane, pa tako i te rečenice mogu poslužiti kao primer za „nестandardni red reči”³. Rečenični konstituenti koji zauzimaju navedena tri polja (F, s, vf) biće i podvučeni kako bi se napravila jasnija vizuelna granica između polja, vodeći se time da među višečlanim konstituentima koji zauzimaju isto polje neće biti prekida linije ispod slova. Ispod svih rečenica u okviru analize biće naveden i osnovni prevod na srpski jezik (bez pokušaja markiranja po bilo kom osnovu)⁴.

2.1. F=A (adverbijal)

U navedenim primerima u okviru ove grupe markera nalazimo slučajeve u kojima rečenica počinje priloškom odredbom za mesto, vreme ili način nakon koje – suprotno standardnom švedskom jeziku i njegovim drugim varijetetima – sledi

2 Za više o redosledu konstituenata u standardnom švedskom jeziku v. Ekerot, 2011.

3 Red reči koji je u fokusu u citiranim rečenicama biće naznačen masnim kurzivom, dok će eventualne druge podgrupe u okviru ove grupe markera koje se javljaju u jednom istom primeru biti u običnom kurzivu.

4 Vredi naglasiti i da potencijalni prevodni ekvivalenti ovih izraza nisu tema ovog rada, već da je fokus isključivo na markerima ovog varijeteta u pisanom jeziku. Osnovni prevod citiranih primera daje se radi lakšeg praćenja teksta.

prvo subjekat, pa tek onda glagol. Ovakav red reči, koji jasno divergira od pravila V2, jeste karakterističan upravo za imigrantski varijetet švedskog jezika i javlja se bezizuzetno u slučajevima kada rečenica ne počinje subjektom.

2.1.1. F=A(v) (vremenski adverbijal)

U okviru prve podgrupe markera reda reči karakterističnog za imigrantski varijetet švedskog jezika nalazimo primere u kojima se u inicijalnoj poziciji u nezavisnoj rečenici javlja temporalni adverbijal. U okviru pojedinih rečenica javiće se i dodatni primeri za druge adverbijale na mestu fundamenta i oni će biti naznačeni i obeleženi slovima *a* ili *b*.

(1) ***Idag det var*** sista sommarlovsdagen och

F s vf

(1a) ***därför jag hjälpte*** pappa i affären.

F s vf

(str. 9, F=A(n) u (1a); Danas je bio poslednji dan letnjeg raspusta i zato sam pomagao tati u radnji.)

(2) ***Ganska lång tid det tog*** innan luften blev mera vanlig.

F s vf

(str. 18; Mnogo vremena je prošlo dok vazduh nije postao normalniji.)

(2) ***På middagen pappa drack*** flera vinglas och ***sen han fortsatte*** framför tv:n.

F s vf F s vf

(str. 24–25; Za večerom tata je popio više čaša vina, a onda je nastavio ispred TV-a.)

(4) ***Först pappa verkade*** inte höra.

F s vf

(str. 25; U prvi mah se činilo da tata nije čuo.)

(5) ***Idag på morgonen vi hade*** andra matrådet och det kändes okey eftersom

F s vf

jag visste jag skulle sitta i samma rum som Marit.

(str. 126; Jutros smo imali drugi sastanak u vezi s hranom i bilo mi je ok, jer sam znao da ću biti u istoj prostoriji s Marit.)

2.1.2. F=A(m) (mesni adverbijal)

(6) ***I vardagsrummet pappa snarkar*** från fåtöljen.

F s vf

(str. 24; Tata hrče iz fotelje u dnevnoj sobi.)

(7) ***På tv:n det var*** reklam för toapapper och

F s vf

(7a) då äntligen pappa tittade på mig.

F s vf

(str. 25, F=A(v) u (7a); Na TV-u je išla reklama za toalet papir i tad me je tata konačno pogledao.)

(8) Ovanför brevlådan det satt nytejpad klisterlapp formad som ett moln med

F s vf

skrivet namn: Jonas Khemiri.

(str. 184; Iznad poštanskog sandučeta stajao je novi post-it papirić u obliku oblaka s napisanim imenom: Junas Kemiri.)

(9) Bredvid dörren Pokemon-maskinen stod med gula mjukdjuret som

F s vf

surrade och skakade och rörde sig fram och tillbaka mot rutan.

(str. 218; Pored vrata je stajala Pokemon-mašina sa žutom mekanom životinjom koja je zujala i tresla se i mrdala se napred-nazad po ekranu.)

2.1.3. F=A(n) (adverbijal za način)

(10) Lite jag tyckte synd om hennes elevstol för armstöden var utåtpressade

F s vf

till max och

(10a) när som helst benen kunde brytas.

F s vf

(str. 20, F=A(v) u (10a); Malo mi je bilo žao njene učeničke stolice jer su nasloni za ruke bili rašireni do kraja i nogari su svakog trenutka mogli da se slome.)

(11) Noggrann jag började läsa listan uppifrån och ner och

F s vf

(11a) först det var mest tjejnamn som Emma, Cecilia och Rebecka men

F s vf

(11b) uppblandat det fanns också lite arabnamn som Hamadi och Lotfi.

F s vf

(str. 243, F=A(v) u (11a), F=A(n) u (11b); primer i za ADV → ADJ, vidi dole; Detaljno sam pročitao listu odozgo nadole i prvo su bila samo ženska imena kao što su Ema, Sesilija i Rebeka, ali bilo je pomešano i poneko arapsko ime kao što je Hamadi ili Lotfi.)

Nakon pregledanja primera, važno je napomenuti nešto što predstavlja jasnu razliku prilikom naizgled sličnog kršenja standardnog pravila V2 u okviru imigrantskog varijeteta (koji je tim govornicima L1) i grešaka koje se javljaju u početnim fazama usvajanja švedskog jezika kao L2. Naime, dok se takve greške u L2 se ni na koji način ne bi mogle definisati kao konzistentne, u ovom varijetetu

švedskog jezika (kao L1) imamo *stoprocentno* pozicioniranje glagola na treće mesto, iza subjekta (koji je u tom slučaju na drugom mestu u rečeničnoj šemi) i nekog drugog konstituenta kojim je rečenica počela. Bez odstupanja se prati gorepomenuta šema F-s-vf, za uslov $F \neq s$.

Ono što se u analiziranom tekstu takođe može primetiti jeste posledica nužnosti markiranja redosleda konstituenata na ovaj način, koje podrazumeva uklanjanje subjekta iz inicijalne pozicije. Ta posledica jeste donekle nesrazmerno veliki broj inverzija u odnosu na svakodnevni nemarkirani standardni govor, pre svega sa priloškim odredbama koje bi se u standardnim varijetetima na taj način dodatno akcentovale. Ovde, pak, promena u redu reči nadjačava efekat naglašavanja konstituenta koji se nalazi na mestu fundamenta u nezavisnoj rečenici. Za ovo nam može poslužiti najjednostavniji primer rečenice koja sadrži subjekat, predikat i prilošku odredbu.

STANDARDNI JEZIK:

Jag kommer imorgon. (Dolazim sutra.)

Imorgon kommer jag. (Sutra dolazim.)

Primarni efekat (markiranost) ovde zauzima naglašavanje priloške odredbe za vreme. Sličan efekat, kao što vidimo, inverzijom se postiže i u srpskom jeziku.

IMIGRANTSKI VARIJETET:

Jag kommer imorgon.

Imorgon jag kommer.

U potonjem primeru A(v) *imorgon*, iako u inicijalnoj poziciji (F), ostaje praktično nenaglašeno, dok naglašenosť preuzima marker imigrantskog varijeteta. Primarni efekat, dakle, ovde ostvaruje „nestandardni” redosled konstituenata, dok je naglašavanje priloške odredbe za vreme nepostojeće ili barem sekundarno.

Dakle, pravilo za red reči u imigrantskom varijetetu švedskog jezika moglo bi se sumirati na sledeći način: *raspored s-vf zadržava se u svakom slučaju, nezavisno od konstituenta kojim rečenica počinje*. Razlika u odnosu na standardne varijetete švedskog jezika javlja se, stoga, u slučajevima kad rečenica *ne počinje* subjektom, prilikom čega u standardnom švedskom dolazi do inverzije subjekta i finitnog glagola (koji prati pravilo V2), dok se u imigrantskom varijetetu raspored s-vf ne menja, postajući time markiran u odnosu na standardni švedski jezik. Varijacija po pitanju ovako postavljenog reda reči, međutim, u imigrantskom varijetetu nema, pa se on – tako opisan – može smatrati konstantom.

Tvrđnje o doslednosti „nestandardne” verzije reda reči za uslov $F \neq s$ poklapaju se i sa mnogim drugim istraživanjima ovog fenomena, kako u švedskom tako i u drugim jezicima sa sličnim sintaksičkim osobinama (v. Freywald et al., 2015; Ekberg et al., 2015). Zaključak je, stoga, da se ovde ne radi o pogrešnoj upotrebi, već o karakteristici koja je postala inherentni deo gramatike datog varijeteta koji pomenuta populacija usvaja i koristi kao L1, odnosno funkcioniše kao pravilo u njegovim okvirima (uključujući tu i moguće subvarijetete).

Kad su u pitanju zavisne rečenice, budući da u standardnom švedskom jeziku tu dolazi do inverzije subjekta i glagola (veznik-subjekat-(rečenični adverbijal)-finitni glagol, odn. uk-s-(a)-vf), što će po rasporedu subjekta i glagola biti identično redu reči za nezavisnu rečenicu u ovom varijetetu, daljih odstupanja neće biti. Dakle, u zavisnim rečenicama zadržava se uobičajen (standardan) red reči sa subjektom ispred glagola. Uz to, ne javljaju se ni odstupanja u pozicioniranju rečeničnog adverbijala (a) ukoliko ga rečenica sadrži.

3. Morfološke divergencije u odnosu na standardni jezik: supklasa imenica (neutrum → utrum)

U skladu s pomenutim divergencijama u odnosu na standardni švedski jezik i njegove druge varijetete, u određenim slučajevima imenice iz supklase neutrum, ukoliko su praćene pridevima ili prisvojnim zamenicama, prelaze u utrum. Za primer možemo uzeti niz osnovnih imenica – *ett liv* (život), *ett paket* (paket), *ett bröd* (hleb), *ett (barn)barn* ((unuče), dete), *ett förslag* (predlog), koje se u imeničkim sintagmama u narednim rečenicama sve javljaju kao utrum. Oblik koji bi se javio u standardnom švedskom jeziku biće dat ispod primera:

(12) Det måste ju vara äktast möjliga och såklart Naguib Mahfouz skulle aldrig skriva historier om annan än sig och ***sin liv***.

St.šv: sitt liv

(str. 13; To je sigurno najiskrenije moguće i jasno je da Nagib Mahfuz nikad ne bi pisao priče o nečem drugom osim o sebi i svom životu.)

(13) Sen jag hämtade ***min paket*** från rummet och när pappa såg storleken

St.šv: mitt paket

han log med precis hela ansiktet.

(str. 74, primer i za drugo; Zatim sam doneo moj paket iz sobe i kad je tata video koliki je, osmehnuo se celim licem.)

(14) Hon var fett snacksugen och berättade om ***sin barnbarn*** som reste runt i

St.šv: sitt barnbarn

regnskog i Brasilien och övertalade indianer att spara träden.

(str. 131; Bila je užasno pričljiva i ispričala mi je o svom unuku koji je putovao po prašumama u Brazilu i ubeđivao Indijance da sačuvaju drveće.)

(15) Därför pappa hade inte haft tid fixa disken och dylik så lägenheten var i ***total kaos***.

St.šv: totalt kaos.

(str. 201; Zato tata nije imao vremena da opere sudove i slično, pa nam je stan bio u totalnom haosu.)

(16) Alla tyckte **min förslag** var grymmaste bästa utom mattanterna som sa
St.šv: mitt förslag
vi minsann har chorizo och orientalisk currygryta redan.
(str. 229; Svi su mislili da je moj predlog bio najstrašnije najbolji, osim kuvarica koje su rekle da već imamo ćoriso i orijentalni kari.)

Zanimljivo je, međutim, da se – ukoliko je imenica u određenom obliku, sa postpozitivnim članom, tj, morfemom koji markira određenost – kao taj marker *nikada* ne javlja morfem *-en*, već uvek ispravni i izvorni morfem za neutrum: *-et*. Ovo važi i za one imenice koje su u gorenavedenim sintagmama prelazile u utrum:

(17) Snabbt Nourdine föreslog vi skulle dela presenter till **födelsedagsbarnet**.
(str.74; Nurdin je brzo predložio da podelimo poklone rođendanskom detetu.)

(18) Pappa luktade på **paketet** och sen han la örat mot kartongen som han trodde det var en bomb.
(str. 75; Tata je pomirisao paket, a onda je prislonio uvo na kutiju kao da je mislio da je bomba.)

(19) Det enda jag tänker på är henne – den finaste gussen i **livet**.
(str. 102; Mislim samo na nju – najlepšu devojkicu u životu.)

(20) Dom blev förvånade över **kaoset** i butiken men det märktes dom inte heller tyckte om killen bakom kassan.
(str. 204; Iznenadili su se haosom u radnji, ali se videlo i da im se ne sviđa momak za kasom.)

4. Leksičke karakteristike

Prva podela koja se jasno uočava po pitanju izbora leksičkih jedinica jeste opozicija *svenne-blatte*, odnosno praktično bezizuzetna upotreba +KON izraza i za etničke Šveđane i za imigrante u celosti (nezavisno od etniciteta). Nasuprot ovim izrazima, javili bi se, recimo, -KON izrazi *svensk-invandrare* (nemarkirani izrazi bez konotativnog značenja). Ova opozicija, pored toga, baca krajnje jasno svetlo i na pitanje identiteta, identifikacije i pripadnosti grupi (što se vidi, između ostalog vidi i u primerima (22) i (24)), kao i na društveno-kulturološki položaj imigrantske manjine u švedskom društvu. Budući da se koriste u svakoj prilici u kojoj treba imenovati etničkog Šveđanina ili imigranta, u romanu je prisutan veliki broj primera za ove izraze. Ovde ćemo navesti samo dva:

(21) Du vet man tänker **svennar** är alltid ärligare än **blattar** och lite därför jag tror vi litade när han sa tv-stjärnan Bengt Magnusson bodde granne.
(str. 35; Znaš da se misli da su Šveđani uvek iskreniji od imigranata i mislim da smo mu poverovali malo i zbog toga kad je rekao da je komšija TV-zvezda Bengt Magnusson.)

(22) Såklart jag fattade det var också som attack mot oss **blattar** för vem har någonsin sett en **svenne** ge svarttaxi?

(str. 55; Naravno da sam shvatio da je ovo i napad na nas imigrante jer ko je ikada video nekog Šveđanina da vozi taksi na crno.)

Pored ovoga, može se napomenuti i da se razlika pravi i među samim imigrantima u odnosu na izvorno poreklo (roditeljsko, porodično), gde su i dalje sve manje grupe u okviru veće imigrantske kao celine označene neizostavno +KON izrazima *neger*, *svartskalle*, *guling* i dr. (crnac, Azijat)⁵. Neki od primera ovakve upotrebe za standardni govor izuzetno markiranih izraza jesu sledeći:

(23) I dag jag har filosoferat fram en teori om **svennarna** och **svartskallarna** på skolan.

(str. 36; Danas sam isfilozofirao jednu teoriju o Šveđanima i crncima u školi)

(24) **Blattar!** **Svartskallar**. Som du och jag.

(str. 77; Imigranti! Crnci. Kao ti i ja.)

(25) Vissa kan då ta andras kamp bara för att hitta en (till exempel: **guling** blir hiphoppare) men det är förstås att spela galet falsk.

(str. 108; Tada neki mogu da preuzmu tuđu borbu kako bi našli neku (na primer: Azijat postane reper), ali to je, naravno, ludački lažno.)

(26) Karro stod på fåtöljen och dansade som **negertjejerna** på Ricki Lake med armarna liksom framför sig som hon rörde i stor gryta.

(str. 157; Karo je stajala na fotelji i igrala kao crkinje kod Rikija Lejka, s rukama tipa ispred sebe kao da meša veliku šerpu.)

Ostale izraze koji jasno markiraju (isključivo) imigrantski varijetet gledano iz ove perspektive obradićemo u okviru narednog skupa primera (sa značenjem i potencijalnim ekvivalentima u okviru standardnog jezika (-KON)). Značenje svih reči preuzeto je iz rečnika izraza imigrantskog varijeteta (Doggelito/Kotsinas, 2004), a ovde ćemo ga navesti u celosti ispod samog izraza. Neki od najreprezentativnijih primera bili bi sledeći:

(27) Den låg helt **keff** slängd i buske, med punkterad hjul och också pedalerna någon hade tagit. (dålig, dum, skit; fel, falsk; glad)

(str. 9; Stajao je potpuno pogrešno/loše bačen u žbunje, s probušenom gumom, a neko je uzeo i pedale.)

5 Po pitanju +KON izraza, može se dodati da se oni koriste i u raznim drugim situacijama (npr. u markiranju odnosa između polova, kao i seksualnih orijentacija), dakle, čine veoma široku grupu leksičkih jedinica čijim se izborom generalno gledano markira nestandardni jezik a – u kombinaciji sa drugim navedenim markerima – konkretno imigrantski varijetet.

(28) I dag Dalanda började berätta om massa arabiska författare, **shunnar** som
(Kao shonne/shumme: man, kille, typ, snubbe)
Ghassan Kanafani, Fathi Ghanim och Naguib Mahfouz som fått Sveriges finaste
Nobelpris.

(str. 11; Dalanda je danas počela da mi priča o gomili arapskih pisaca, tipova
kao što su Gasan Kanafani, Fati Ganim i Nagib Mafuz koji je dobio najlepšu
švedsku Nobelovu nagradu.)

(29) Självklart. **Walla**.

(Är det sant!; Jag lovar!, Jag svär!)

(str. 12; Naravno. Kunem se.)

(30) Hon påminde jag är ingen ligist utan släkting till Hannibal som **bazade**

(Kao bazza/bassa: sätta på, knulla; slå, ge stryk; strunta i, skita i)

romarna med elefanter och al-Khwarizmi som gav namnet till algebran.

(str. 14; Podsetila me je da nisam nikakav huligan, nego rođak Hanibala koji je
slonovima uništio Rimljane i al-Kvarizmija koji je dao ime algeabri.)

(31) På trean det var sjukhusserie och också när jag **gittade** från vardagsrummet
jag hörde pappa prata med sig själv om handlingen. (gå, sticka, ge sig iväg)

(str. 25; Na trećem je bila bolnička serija i kad sam otišao iz dnevne sobe, čuo
sam kako tata sam sa sobom priča o radnji.)

(32) Upp med **paran, len**.

(pengar) (uzvik za dozivanje i obraćanje)

(str. 39; Daj pare, alo.)

(33) Cirka halv minut senare **aina** dök upp i form av hyrd Abab-vakt.

(polis)

(str. 68; Oko pola minuta kasnije došla je policija u obliku unajmljenog čuvara.)

(34) Han gjorde plats i soffan och bjussade på refresh och berättade han och
flera andra tyckte Hristo hade korsat gränsen när han **jiddrade** i biljardrummet.

(tjafsas, bråka, kaxa)

(str. 212; Napravio je mesta na kauču i ponudio rifreš, i rekao da on i mnogi
drugi misle da je Hristo prešao granicu kad se potukao u sobi za bilijar.)

4.1. Sufiks -ish

Veoma zanimljiva jeste i upotreba sufiksa -ish (iz engleskog jezika) za građenje
većeg broja različitih klasa reči (imenica, prideva, priloga i glagola), koje potom u
praktičnoj upotrebi – sve u istom obliku – funkcionišu kao bilo koja od vrsta, pa
je stoga neophodan širi rečenični kontekst kako bi se odredila i sama vrsta reči. U
prvoj grupi imamo upotrebu sufiksa -ish za građenje nepromenljivih prideva, ali i

priloga, koji se i inače u okviru ovog varijeteta često i sami javljaju u obliku prideva. Građenje je u osnovi krajnje jednostavno – na švedski pridev (ili prilog) ili glagolsku osnovu dodaje se ovaj sufiks, bez semantičke transpozicije. U narednoj podgrupi obradićemo slučaj građenja novih prideva i priloga, gde su švedski pridevi i prilozii: *grymt* (adv. mnogo, strašno, užasno), *bra* (adj. dobar), *känd* (adj. poznat), *skumt* (adv. sumnjivo), ali se u poslednjem (37) kao osnova javlja i imenica *lögn* (laž) od koje je nastao pridev:

(35) Men, om hon är så ***grymmish braish*** som du säger varför hon är inte ***kändish***?

(str. 93; Ali, ako je tako strašno dobra, zašto onda nije poznata?)

(36) Nu det blir lite ***skummish*** om han ringer och hon fattar pappa är som förändrad.

(str. 134; Sad bi bilo malo sumnjivo ako je on pozove, a ona shvati da se tata promenio.)

(37) Egentligen kommentaren var lite ***lögnish***, men ändå den kändes soft att säga och Curre stirrade imponerad.

(str. 164; Komentar je zapravo bio malo lažan, ali ipak mi je bilo fino da to kažem, a Kure je impresionirano zurio.)

Kada se sufiks *-ish* koristi za građenje imenica (od glagola), one su utrum i u množini dobijaju morfemu *-ar*. Upotrebljavaju se na sledeći način:

(38) Till exempel jag skriver inte så mycket om ***runkishar***.

(str. 80; Na primer, ne pišem mnogo o masturbiranju.)

I naposletku, glagoli stvoreni na ovaj način koriste se u logičkom vremenu ostatka rečenice (šireg konteksta) kao prezent ili preterit (preuzimajući u slučaju postojanja pomoćnog ili modalnog glagola kao finitnog i ulogu infinitiva), iako to nije naznačeno nikakvim nastavcima na samom glagolu (oblik je uvek isti i nepromenljiv). Glagoli su, poput prideva, nastali jednostavnim dodavanjem ovog sufiksa na infinitivnu osnovu već postojećeg glagola (uključujući tu i glagole nastale u okviru ovog varijeteta). Oblik, odnosno logičko vreme glagola naznačeno je ispod samog izraza:

(39) Vid lunchtid jag gittade från teaterspelandet och cigarettröken, ***plankish*** förbi spärren och vidare ut med röda linjen.

(preterit)

(str. 30; U vreme ručka otišao sam s predstave i duvanskog dima, preskočio ogradu u metrou i uhvatio crvenu liniju.)

(40) Blattesort nummer två är duktighetskillen som pluggar prov och använder finord och aldrig plankar tunnelbanan eller **taggish**.

(prezent)

(str. 37; Druga vrsta imigranata je dobar dečko koji uči za ispite i koristi lepe reči, i nikad se ne švercuje u metrou ili ide peške.)

(41) Litegrann det kändes som att se någon spela pajas nära mammas grav så direkt jag väckte alkot och sa han skulle **gittish**.

(infinitiv, pomoćni glagol u preteritu)

(str. 98; Pomalo je delovalo kao da se neko glupira blizu maminog groba, pa sam odmah probudio pijanca i rekao mu da mora da ide.)

Po pitanju leksike, izdvaja se i pridev (odn. prilog) *soft* u većem broju različitih značenja, od kojih su sva pozitivna. Pomenuti rečnik za njega daje osnovna značenja *skönt*, *bra* (lepo, dobro). U praktičnoj upotrebi, međutim, njegova situaciona značenja mogla bi se uporediti sa onima koje nosi engleski pridev *cool*, kao i njegov ekvivalent u srpskom jeziku, kako u obliku prideva (i priloga) *kul*, tako i glagola *iskulirati*, ali i sleng izrazi kao što je npr. (*iz*)*blejati*). U imigrantskom varijetetu nalazimo i glagol nastao od ovog prideva, s promenom po pravilima prve konjugacije. Vredi napomenuti, međutim, i da se u standardnom jeziku novi glagoli uglavnom smeštaju upravo u ovu grupu pravilnih glagola, sa morfemom *-ar* u prezentskom obliku. Osnovno značenje glagola je iskazano kao *ta det lugnt* (smiriti se, biti smiren, up. eng. *take it easy*). Slično prethodnim primerima u vezi sa vrstom reči, u ovom slučaju je nužan širi kontekst kako bi se odredilo uže značenje koje osnova *soft* nosi. Primeri (sa mogućim tumačenjima) su sledeći za *soft* kao pridev ili prilog:

(42) Jag försökte tänka allt som fanns runtomkring var **soft** och länge jag tittade på duvorna som flög för det var skönt att titta upp. (adj.)

(str. 99; Pokušao sam da zamislim da je sve okolo lepo i dugo sam gledao golubove koji su leteli, jer mi je bilo lepo da gledam uvis.)

(43) Jag var för tidig och därför jag gick runt nära Götgatan och tänkte hur **soft** det skulle vara att träffa någon, vem som helst.

(adv.)

(str. 154; Stigao sam prerano, pa sam otišao okolo blizu ulice Jetgatan i pomislio kako bi bilo lepo da sretnem nekoga, bilo koga.)

Primeri za glagol *softa* su sledeći:

(44) Ibland jag kan tycka det är irriterande han alltid **softar** runt hemma hos oss sen vi flyttade hit.

(str. 16; Ponekad pomislim kako je iritantno što stalno bleji kod nas otkako smo se preselili.)

(45) Som exempel man kan ta Philip som ofta **softar** till skolan med vit polo eller Anna och Jessica som har blanka tjestövlar och aldrig smutsiga hår.
(str. 36; Kao primer se može uzeti Filip koji često dolazi u školu u beloј majici ili Ana i Jesika koje imaju sjajne ženske čizme i kosa im nikad nije masna.)

5. Veznik *för att*, bez att

U višečlanim veznicima (koji sadrže infinitivnu oznaku *att*), pre svega kod finalnih (namernih) zavisnih rečenica koje karakteriše veznik *för att* (da bi, kako bi), infinitivna oznaka se, po pravilu, izostavlja i javlja se samo veznik *för* koji u standardnom jeziku samostalno zapravo uvodi *nezavisnu* rečenicu (i ima značenje *jer*). Ipak, značenje se ponovo dizambigvira kontekstom, tako da se redukovanim oblikom veznika, uprkos tome što iza njega sledi glagol u infinitivu, prenosi finalnost:

(46) På eftermiddagen jag sa jag behövde åka till stan **för** köpa böcker till skolan och sen jag tog tunnelbanan ut till Skärholmen.
(str. 10; Popodne sam rekao da moram u grad kako bih kupio knjige za školu, a onda sam metroom otišao na Šerholmen.)

(47) Sen han nickade **för** visa han var redo.
(str. 39; Onda sam klimnuo glavom da bih pokazao kako sam spreman.)

(48) Efter handlingen vi gick mot Solstrålen **för** hyra film.
(str. 135; Posle nabavke smo otišli do Sulstrolena da iznajmimo film.)

6. ADV → ADJ

Divergencija u odnosu na standardni jezik i ostale varijetete javlja se i u kategoriji priloga koji se, u većini slučajeva, zamenjuju pridevima. Tako imamo situaciju da varijetet markira upotreba prideva (u utrum obliku) i u adverbijalnoj funkciji.

(49) "Nå?" Nourdine ropade **lycklig**.
St.šv: lyckligt

(49a) "Den som tror på stenen blir botad av den", pappa mumlade **nöjd**.
St.šv: nöjt.

(str. 10; „I?“, povikao je Nurdin veselo. „Ko u kamen veruje, kamenom se i leči“, promumlao je tata zadovoljno.)

(50) Jag skriver **ärlig** och om du hellre vill läsa falskhet du kan läsa annan text av
St.šv: ärligt

töntsvennefilosof.

(str. 80; Pišem iskreno i ako više voliš da čitaš laži, čitaj nešto drugo što je napisao neki glupavi švedski filozof.)

7. Zaključak

U najkraćim crtama, markeri imigrantskog varijeteta švedskog jezika (u pisanom govoru) mogli bi se svesti na dve osnovne karakteristike. Prva je divergencija u odnosu na pravila standardnog jezika, u okviru koje se javljaju redosled konstituenata F-s-vf, rod utrum koji pokriva i neutrum (u sintagmama u kojima imenica nema postpozitivni član), pridevi koji preuzimaju funkciju priloga itd. Druga karakteristika, međutim, mogla bi se opisati kao konkretnija i, za definisanje ovog jezika kao varijeteta švedskog jezika, verovatno suštinska, a to je praktično nepostojanje variranja po pitanju upotrebe „nestandardnih” oblika. Korišćenje prideva umesto priloga nije nasumično ili reverzibilno – nikada se prilozima ne koriste za opisivanje imenica. Dalje, ni u jednom primeru ne nalazimo promenu supklase imenice u smeru utrum – neutrum, već isključivo obratno. Konačno, tu je i verovatno najočigledniji primer za ovakvu konzistentnost: red reči za uslov $F \neq s$ nikada nije F-vf-s, već je uvek F-s-vf.

Sve ove karakteristike predstavljaju, praktično gledano, *pravila* koja postoje i usvajaju se kao takva u okviru ovog varijeteta švedskog jezika kao L1. Nijedna od njih nije nasumična i time poistovetiva ili uporediva sa greškama koje se javljaju prilikom učenja švedskog jezika kao L2, iako su – pojedinačno posmatrano – sve ove karakteristike (izuzev leksičkih) prisutne i u ranim stadijumima usvajanja jezika kao L2. Ili, preciznije rečeno, jeste uporediva, ali samo na površinskoj ravni. Iz tog razloga se često i javlja kao iz konteksta izvučeno obeležje ovog varijeteta, koje je moguće kritikovati i negativno vrednovati kao nedovoljno dobar švedski jezik, iz raznih (najčešće društveno-političkih) razloga. Takva višegodišnja negativna karakterizacija, praćena manje ili više tendencioznim predstavljanjem u društvu (pre svega preko medija) i posledično nižim vrednovanjem ovog varijeteta, za rezultat je imala stvaranje kognitivnog kulturnog modela u vezi sa njim kao „lošim švedskim”, uz neminovno posredno prenošenje odgovarajućih nepovoljnih osobina i na same govornike (*by proxy*). Međutim, na osnovu analiziranih primera, može se zaključiti da je poistovećivanje sa početnim stadijumima usvajanja L2, kao i negativno vrednovanje u skladu s tim, iz čisto lingvističke perspektive pogrešno, jer razlika između grešaka prilikom učenja L2 i upotrebe u okviru varijeteta koji govornici imaju kao svoj L1 jeste pre svega *doslednost*. Sve pomenute karakteristike imigrantskog varijeteta švedskog jezika kao L1 (ma kakve one bile u odnosu na standardni jezik: pojednostavljivanje, „pogrešan” red reči ili član itd.) javljaju se spontano i konzistentno, kao njegova inherentna obeležja, obavljajući tako funkciju markera upravo tog varijeteta, kao što bi se – korišćenjem nekih drugih karakteristika – markirao i bilo koji drugi (regionalni, klasni, starosni...) varijetet švedskog jezika, koji neko usvaja od rođenja ili ranog detinjstva i kojim se u svakodnevnoj komunikaciji koristi kao svojim L1.

Literatura

- Bijvoet, E., Fraurud, K. (2012). Studying high-level (L1-L2) language development and use among young people in multilingual Stockholm: The role of perceptions of ambient sociolinguistic variation. *Studies in Second Language Acquisition*, 34, 291–319.
- Bijvoet, E., Fraurud, K. (2015). What's the target? A folk linguistic study of young Stockholmers' constructions of linguistic norms and variations. *Language Awareness*, 25(1–2), 1–23.
- Doggelito, D., Kotsinas, U-B. (2004). *Förortsslang*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Ekberg, L., Opsahl, T., Wiese, H. (2015). Functional gains: a cross-linguistic case study of three particles in Swedish, Norwegian and German. In J. Nortier, B. A. Svendsen (Eds.), *Language, youth and identity in the 21st century. Linguistic Practices across Urban Spaces* (pp. 93–115). Cambridge: Cambridge University Press.
- Ekerot, L-J. (2011). *Ordföljd, tempus, bestämdhet* (2:a uppl.). Malmö: Gleerups utbildning AB.
- Freywald, U., Cornips, L., Ganuza, N., Nistov, I., Opsahl, T. (2015). Beyond verb second – a matter of novel information-structural effects? Evidence from Norwegian, Swedish, German and Dutch. In J. Nortier, B. A. Svendsen (Eds.), *Language, youth and identity in the 21st century. Linguistic Practices across Urban Spaces* (pp. 73–92). Cambridge: Cambridge University Press.
- Hajdu, D. (2018). *Pragmatična ekvivalencija izraza sa konotativnim značenjem u švedskom i srpskom jeziku*. Beograd: Filološki fakultet.
- Hajdu, D. (2023). *'Cold but Open': Migration to Sweden from the 1960s onward – the Balkan Perspective. A Cultural and Sociolinguistic Analysis*. Beograd: Filološki fakultet.
- Jonsson, R., Franzén, A. G., Milani, T. M. (2020). Making the threatening other laughable: Ambiguous performances of urban vernaculars in Swedish media. *Language and Communication*, 71, 1–15.
- Khemiri, J. H. (2003). *Ett öga rött*. Stockholm: Norstedts.
- Kotsinas, U-B. (1988). Rinkebysvenska – en dialekt?. In P. Linell, V. Adelswärd, T. Nilsson, P. A. Petersson (Eds.), *Svenskans be-skrivning 16* (pp. 264–278). Linköping: Universitetet i Linköping.
- Kotsinas, U-B. (1994). *Ungdomsspråk*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Kotsinas, U-B. (2000). Pidginization, creolization and creoloids in Stockholm, Sweden. In B.-L. Gunnarsson, S. Hellberg, K. Svartholm (Eds.), *Kontakt, variation och förändring – studier i Stockholms-språk. Ett urval av uppsatser av Ulla-Britt Kotsinas* (pp. 160–190). Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Milani, T., Johnson, S. (2010). Critical intersections: language ideologies and media discourse. In S. Johnson, T. Milani (Eds.), *Language ideologies and media discourse. Texts, practices, politics* (pp. 3–14). London, New York: Continuum International Publishing Group.

- Milani, T. M. (2008). Language Testing and Citizenship: A Language Ideological Debate in Sweden. *Language in Society*, 37(1), 27–59.
- Rampton, B. (2011). From ‘Multiethnic Adolescent Heteroglossia’ to ‘Contemporary Urban Vernaculars’. *Language @ Communication*, 31(4), 276–294.
- Rampton, B. (2015). Contemporary urban vernaculars. In J. Nortier, B. A. Svendsen (Eds.), *Language, youth and identity in the 21st century. Linguistic Practices across Urban Spaces* (pp. 24–44). Cambridge: Cambridge University Press.
- Stroud, C. (2004). Rinkeby Swedish and Semilingualism in Ideological Debates: A Bourdian Perspective. *Journal of Sociolinguistics*, 8(2), 196–214.

Dorijan F. Hajdu

Summary

WAYS OF MARKING THE VARIETY OF SWEDISH LANGUAGE RINKEBYSVENSKA IN WRITTEN LANGUAGE BASED ON THE NOVEL *ETT ÖGA RÖTT* BY JONAS HASSEN KHEMIRI

This paper analyzes the markers of the variety of the Swedish language commonly known as *Rinkeby Swedish* (after a Stockholm suburb) in written language, using the novel *Ett öga rött* (2003) by Jonas Hassen Khemiri as its corpus. With prosody being one of the most important characteristics of this variety, it is necessary to determine which other markers related to written language are present in order to index this specific variety. Based on the chosen examples from the novel, the most important categories of such markers are presented and analyzed through different language levels and contrasted with the standard Swedish language. Apart from that, in order to contribute to the debate on the topic and paint a broader sociolinguistic and cultural picture, the paper will also address the claim that this variety is comparable to the early stages of language acquisition as L2 and characterized as “bad Swedish”, even though its speakers use it as their L1, with all its inherent characteristics. Given that this praxis is largely used to negatively evaluate the speakers themselves (by proxy) and consequently form the corresponding cognitive cultural models regarding the variety and its speakers, we will try to present our own view on this – for the Swedish society – very important subject.

Key words:

Swedish language, immigrant variety, Scandinavian linguistics, word order, markedness